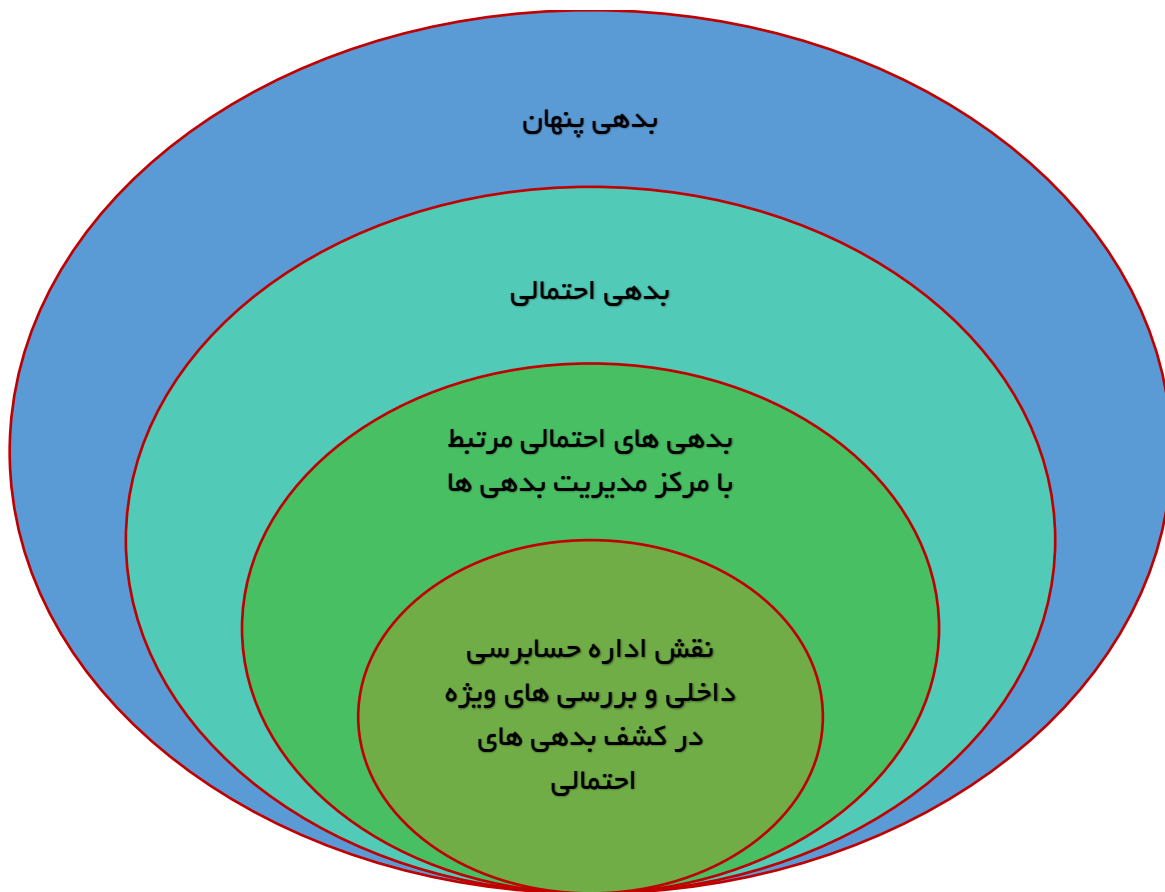

بدهی احتمالی

گردآورندگان : مهدی ستاری – امیرحسین حاجی محمد یزدی

۱. بدهی های پنهان :

در ادبیات مدیریت مالی عمومی، بدهی های پنهان یا **Hidden Liabilities** به تعهدات مالی دولت گفته می شود که ممکن است در زمان ایجاد، به صورت شفاف و کامل در آمار بدهی یا صورت های مالی دولت منعکس نشده باشند اما می توانند در آینده به هزینه، کسری بودجه یا افزایش بدهی عمومی منجر شوند.

۲. بدهی های احتمالی

در ابتدا به تعریف بدهی های احتمالی در استانداردهای حسابداری بازرگانی و عمومی می پردازیم:

موضوع	استاندارد حسابداری ایران - بازرگانی	استاندارد حسابداری بخش عمومی
استاندارد مربوط	استاندارد حسابداری شماره ۴ «ذخایر، بدهی های احتمالی و دارایی های احتمالی»	استاندارد حسابداری بخش عمومی شماره ۸ «ذخایر، بدهی های احتمالی و دارایی های احتمالی»
بخش اول تعریف	تعهدی غیرقطعی ناشی از رویدادهای گذشته که وجود آن با وقوع یا عدم وقوع یک یا چند رویداد نامشخص آتی تأیید می شود و این رویدادها کاملاً تحت کنترل واحد تجاری نیستند.	تقریباً همان تعریف؛ تعهد غیرقطعی ناشی از رویدادهای گذشته که وجود آن با وقوع یا عدم وقوع رویدادهای نامشخص آتی تأیید می شود و رویدادها کاملاً تحت کنترل واحد گزارشگر نیستند.
بخش دوم تعریف	تعهدی فعلی ناشی از رویدادهای گذشته که به دلیل محتمل نبودن خروج منافع اقتصادی یا عدم امکان اندازه گیری اتکاپذیر، شناسایی نمی شود.	تعهدی فعلی ناشی از رویدادهای گذشته که به دلیل محتمل نبودن جریان خروج منابع دارای منافع اقتصادی یا توان خدمت رسانی (مزایای اجتماعی) یا عدم امکان اندازه گیری اتکاپذیر، شناسایی نمی شود.
تفاوت اصلی	تمرکز بر خروج منافع اقتصادی	توجه هم زمان به منافع اقتصادی و توان خدمت رسانی (مزایای اجتماعی) ^۱

در استاندارد شماره ۴، اگر یک تعهد فعلی وجود داشته باشد ولی خروج منافع اقتصادی برای تسویه آن محتمل نباشد، بدهی احتمالی محسوب می شود. همچنین اگر مبلغ تعهد با قابلیت اتکای کافی قابل اندازه گیری نباشد، شناسایی نمی شود و در صورت احراز شرایط، افشا می شود.

اما در استاندارد بخش عمومی شماره ۸، عبارت **توان خدمت رسانی** به منافع اقتصادی اضافه شده است. علت این تفاوت، ماهیت فعالیت های دولت و واحدهای بخش عمومی است؛ زیرا هدف بسیاری از واحدهای دولتی کسب منافع اقتصادی نیست، بلکه ارائه خدمات عمومی است. بنابراین ممکن است تسویه یک تعهد، منجر به خروج منابعی شود که عمدتاً برای ارائه خدمات عمومی مورد استفاده قرار می گرفته اند، نه صرفاً ایجاد منافع اقتصادی.

حسابداری
• قابلیت اتکا بیشتر • به میزان کافی مربوط نیست • صرفاً حساب ذخیره ثبت و تعدیل می شود • بدهی احتمالی در صورت بااهمیت بودن در یادداشت های توضیحی صورتهای مالی افشا می شود.

اقتصادی
• قابلیت اتکا کمتر • مربوط تر • هر بدهی احتمالی افشا و گزارش می شود.

^۱ در این استاندارد، منظور از «مزایای اجتماعی» کالا، خدمات و سایر مزایایی است که برای ایفای مسئولیتهای اجتماعی یک دولت ارائه می شوند

احتمالی	قطعی	قطعیت صراحت
تعهدات ناشی از : - تضمین انواع اوراق قرضه منتشره توسط دولت و واحدهای بخش عمومی - تضمین کلی انواع وام مسکن، وام‌های دانشجویی، کشاورزی و کسب و کارهای کوچک توسط دولت - طرح‌های بیمه دولتی احتمالی قابل افشا	- بدهی‌های حاکمیتی مانند اوراق قرضه و وام‌ها - تعهدات ناشی از مصوبات بودجه مانند حقوق کارکنان ۱. رسمی ۲. ذخیره	صریح (طبق قانون با قرارداد)
تعهدات ناشی از : - تعهدات ناشی از ناتوانی واحدهای بخش عمومی و برخی موارد صنایع خصوصی و حتی اشخاص حقیقی در برخورد با بحران‌ها و اتفاقات غیرمنتظره مانند بلایای طبیعی و جنگ که ایفای تعهدات و تداوم فعالیت آن‌ها را غیرممکن می‌سازد. افشا با در نظر گرفتن ریسک وقوع	- هزینه‌های مستمر پروژه‌های سرمایه‌ای بخش عمومی - تامین مالی طرح‌های تامین اجتماعی، بازنشستگی یا مزایای درمانی اگر قانوناً بر عهده دولت نباشد، تعهد ضمنی محسوب می‌شود افشای بدهی ضمنی قطعی	ضمنی (تعهدات مورد انتظار بواسطه انتظارات عمومی با فشارهای سیاسی)

مقایسه بدهی احتمالی و ذخایر :

معیار	بدهی احتمالی	ذخیره
ماهیت	تعهد غیرقطعی یا تعهد فعلی که شرایط شناسایی را ندارد	تعهد فعلی ناشی از رویداد گذشته
وجود تعهد	یا وجود تعهد هنوز قطعی نیست، یا تعهد فعلی وجود دارد ولی شرایط شناسایی فراهم نیست	تعهد فعلی وجود دارد
احتمال خروج منابع	خروج منابع محتمل نیست، یا میزان آن/احتمال آن به اندازه کافی برای شناسایی قابل اتکا نیست	خروج منابع دارای منافع اقتصادی یا توان خدمت‌رسانی محتمل است
قابلیت اندازه‌گیری	معمولاً مبلغ تعهد یا احتمال خروج منابع به‌گونه‌ای نیست که شناسایی به‌عنوان بدهی انجام شود	مبلغ تعهد را می‌توان به‌طور اتکاپذیر برآورد کرد
شناسایی در صورت‌های مالی دولت	شناسایی نمی‌شود	شناسایی می‌شود و به‌عنوان بدهی و هزینه ثبت می‌شود
افشا	معمولاً در یادداشت‌های توضیحی افشا می‌شود، مگر اینکه احتمال خروج منابع بسیار کم باشد	در صورت اهمیت، ماهیت و مبلغ ذخیره و اطلاعات مرتبط افشا می‌شود
مثال دولتی	علیه یک وزارتخانه دعوی حقوقی مطرح شده، اما هنوز مشخص نیست دولت محکوم خواهد شد یا احتمال پرداخت پایین است	دولت بابت خسارت یک پرونده قضایی تعهد فعلی دارد، احتمال پرداخت زیاد است و مبلغ آن قابل برآورد است
اثر بر صورت وضعیت مالی	در زمان شناسایی، اثری بر بدهی‌های صورت وضعیت مالی ندارد	باعث افزایش بدهی می‌شود
اثر بر مخارج/مازاد	تا زمانی که شرایط شناسایی فراهم نشود، هزینه شناسایی نمی‌شود	معمولاً موجب شناسایی هزینه/مخارج مرتبط می‌شود
هدف اصلی	اطلاع‌رسانی درباره تعهدات و ریسک‌های احتمالی آینده دولت	انعکاس تعهدی که احتمالاً دولت باید برای تسویه آن منابع مصرف کند

بدهیهای احتمالی

۲۶. واحد گزارشگر **نباید** بدهی احتمالی را شناسایی کند.

۲۷. بدهی احتمالی **افشا** می‌شود، **مگر اینکه** امکان خروج منابع دارای منافع اقتصادی یا توان خدمت‌رسانی **بعید** باشد.

۲۸. چنانچه واحد گزارشگر مشترکاً و متضامناً درقبال یک تعهد مسئولیت داشته باشد، آن بخش از تعهد که انتظار می‌رود توسط سایر اشخاص ایفا شود بعنوان بدهی احتمالی محسوب می‌شود. واحد گزارشگر تنها برای بخشی از تعهد که جریان خروج منابع دارای منافع اقتصادی با توان خدمت‌رسانی برای تسویه آن محتمل است، ذخیره شناسایی می‌کند، بجز در شرایط بسیار نادر که نتوان برآوردی اتکاپذیر انجام داد.

۲۹. وضعیت بدهیهای احتمالی ممکن است نسبت به آنچه که در ابتدا انتظار می‌رفت، **تغییر** کند. بنابراین، بدهیهای یادشده بطور **مداوم ارزیابی** می‌شود تا تعیین گردد که آیا جریان خروج منابع دارای منافع اقتصادی یا توان خدمت‌رسانی **محتمل شده** است یا خیر. چنانچه جریان خروج منافع اقتصادی یا توان خدمت‌رسانی برای اقلامی که قبلاً به عنوان بدهی احتمالی تلقی شده‌اند، محتمل باشد، در صورتهای مالی دوره‌ای که میزان احتمال در آن تغییر می‌کند، ذخیره شناسایی می‌شود (مگر در شرایط بسیار نادری که برآورد اتکاپذیر ممکن نباشد). به طور مثال یک واحد گزارشگر ممکن است یکی از قوانین محیطی را رعایت نکرده، اما آسیب محیطی هنوز قطعی نشده باشد. هر زمان که آسیب محیطی محرز شد و جبران خسارت ضروری گردید، واحد گزارشگر باید ذخیره لازم را شناسایی کند. زیرا در این زمان احتمال خروج منافع اقتصادی وجود دارد.

اندازه‌گیری ذخایر

۳۵. مبلغ شناسایی شده بعنوان ذخیره باید **بهترین برآورد** از مخارجی باشد که برای تسویه تعهد فعلی در تاریخ صورت وضعیت مالی لازم است.

۳۶. **بهترین برآورد** از مخارج لازم برای تسویه تعهد فعلی، مبلغی است که واحد گزارشگر به طور منطقی لازم است برای **تسویه تعهد یا انتقال به شخص ثالث در تاریخ صورت وضعیت مالی** پرداخت کند. تسویه یا انتقال تعهد در تاریخ صورت وضعیت مالی اغلب ناممکن یا غیر اقتصادی است. با این حال، برآورد مبلغی که واحد گزارشگر به طور منطقی لازم است برای تسویه یا انتقال تعهد پرداخت کند، بهترین برآورد از مخارج لازم برای تسویه تعهد فعلی در تاریخ صورت وضعیت مالی است.

۳۷. نتایج و آثار مالی رویدادها، از طریق قضاوت مدیریت واحد گزارشگر باتوجه به تجربیات گذشته درمورد رویدادهای مشابه و در بعضی موارد، گزارش کارشناسان مستقل برآورد می‌شود. شواهد موردنظر شامل شواهد بیشتری است که از طریق رویدادهای پس از تاریخ گزارشگری در دسترس قرار می‌گیرد.

۳۸. نحوه برخورد با ابهام حاکم بر شناسایی ذخیره، به شرایط مرتبط با آن بستگی دارد. چنانچه ذخیره‌ای که اندازه‌گیری می‌شود مربوط به اقلام متعددی باشد، تعهد از طریق **تعیین وزن هر یک از پیامدهای ممکن با توجه به احتمال وقوع آنها برآورد می‌شود**. این روش آماری برآورد، "ارزش مورد انتظار" نامیده می‌شود. بنابراین، مبلغ ذخیره به تناسب میزان احتمال وقوع زیان، به عنوان مثال ۶۰ درصد یا ۹۰ درصد، متفاوت خواهد بود. هنگامی که پیامدهای احتمالی دارای یک دامنه پیوسته است و احتمال وقوع هر رویداد در این دامنه مشابه سایر رویدادهاست، نقطه میانی این دامنه به عنوان ذخیره برآوردی مدنظر قرار می‌گیرد.

مثال: یک واحد تجهیزات پزشکی دولتی اسکنرهای خود را همراه با ضمانت شش ماهه بابت رفع هرگونه عیب و نقص ناشی از تولید که طی شش ماه بعد از خرید آشکار می‌شود، به بیمارستانها و مراکز درمانی به فروش می‌رساند. چنانچه عیب و نقص کشف شده در تمام محصولات فروش رفته جزئی باشد، هزینه رفع آن معادل یک میلیون ریال خواهد بود و اگر عیب و نقص کشف شده در تمام محصولات فروش رفته عمده باشد، هزینه رفع آن معادل چهار میلیون ریال خواهد بود. تجربیات گذشته و انتظارات آتی واحد تجهیزات پزشکی حاکی از آن است که در سال آینده، ۷۵ درصد محصولات فروش رفته فاقد عیب و نقص، ۲۰ درصد دارای عیب و نقص جزئی و ۵ درصد نیز دارای عیب و نقص عمده خواهد بود. براساس الزامات بند ۲۳، واحد فوق احتمال خروج منابع بابت تعهدات مربوط به ضمانت محصولات را به طور کلی ارزیابی می‌کند.

ارزش مورد انتظار هزینه رفع عیب و نقص محصولات به شرح زیر است:

$$400000 = (4 \text{ میلیون} * 0.5) + (1 \text{ میلیون} * 0.2) + (\text{صفر} * 0.75)$$

ریسک و عدم اطمینان

۴۰. باید ریسک و عدم اطمینان حاکم بر بسیاری از رویدادها و شرایط برای دستیابی به بهترین برآورد ذخیره در نظر گرفته شود.

۴۱. ریسک بیانگر تغییرپذیری نتایج است و تعدیل ریسک ممکن است مبلغ بدهی را افزایش دهد. در شرایط عدم اطمینان، برای پرهیز از بیش‌نمایی درآمدها یا داراییها و کم‌نمایی هزینه‌ها یا بدهیها، رعایت احتیاط در انجام قضاوت لازم است. با این حال، وجود عدم اطمینان، ایجاد ذخایر اضافی یا بیش‌نمایی بدهیها را توجیه نمی‌کند. به عنوان مثال، چنانچه هزینه‌های یک پیامد نامساعد خاص بصورت محتاطانه برآورد شود، میزان احتمال آن نباید بیش از واقع در نظر گرفته شود. باید مراقب بود تا از تعدیل مضاعف بابت ریسک و عدم اطمینان و در نتیجه بیش‌نمایی ذخیره اجتناب شود.

ارزش فعلی

۴۳. هنگامی که اثر ارزش زمانی پول با اهمیت است، مبلغ ذخیره باید معادل ارزش فعلی مخارج مورد انتظار برای تسویه تعهد باشد.

۴۴. با توجه به مشکلات عملی تعیین نرخهای تنزیل متفاوت و به منظور ایجاد یکنواختی در شیوه محاسبه ارزش فعلی بدهی بلندمدت، توصیه می‌شود از نرخ بازده بدون ریسک، مانند نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت بانکی یا نرخ اوراق مشارکت دولتی، استفاده شود.

رویدادهای آتی

۴۴. اگر شواهد عینی کافی وجود داشته باشد که رویدادهای آتی مؤثر بر مبلغ مورد نیاز برای تسویه تعهد، رخ خواهد داد، این رویدادها باید در تعیین مبلغ ذخیره در نظر گرفته شود.

۴۵. رویدادهای آتی مورد انتظار ممکن است در اندازه‌گیری ذخایر اهمیت ویژه‌ای داشته باشد. برای نمونه، ممکن است این اعتقاد وجود داشته باشد که مخارج برچیدن یک کارگاه در پایان عمر آن به دلیل تصویب یک قانون جدید یا تغییرات آتی فناوری برچیدن، کاهش یابد. در این حالت، مبلغ ذخیره با توجه به تمام شواهد موجود در مورد تصویب قانون جدید یا فناوری قابل دسترس در زمان برچیدن، برآورد می‌شود.

افشاء

۸۰. واحد گزارشگر باید برای هر طبقه از بدهیهای احتمالی در تاریخ صورت وضعیت مالی، شرح مختصری از ماهیت بدهی احتمالی و موارد زیر را در صورت امکان افشا کند، مگر اینکه امکان هرگونه خروج منابع برای تسویه بعید باشد:

الف. برآورد اثر مالی آن

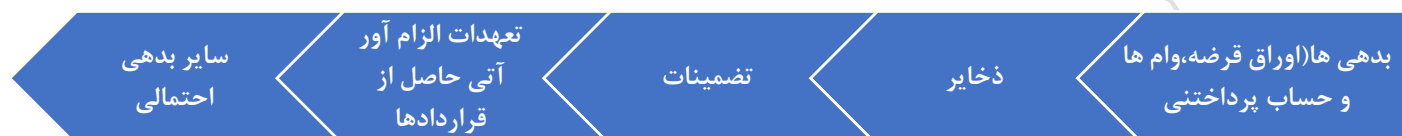
ب. موارد ابهام مربوط به مبلغ یا زمان‌بندی خروج منابع؛ و

پ. امکان هرگونه جبران مخارج.

۸۱. در تعیین اینکه کدام ذخایر یا بدهیهای احتمالی می‌تواند یک طبقه را تشکیل دهد، لازم است ماهیت این اقلام آنچنان مشابه باشد که با افشای آن در یک طبقه، رعایت الزامات بندهای ۷۸ (الف) و (ب) و ۸۰ (الف) و (ب) امکان‌پذیر باشد. بنابراین، ممکن است ارائه مبالغ ذخیره مربوط به ضمانت محصولات متفاوت در یک طبقه مناسب باشد، اما ارائه مبالغ مربوط به ضمانت‌نامه‌های عادی و مبالغی که موکول به مشخص شدن نتایج اقدامات قانونی است، در یک طبقه، مناسب نباشد.

۸۲. در موارد بسیار نادر، افشای تمام یا بخشی از اطلاعات مقرر در بندهای ۷۷ تا ۸۳ درخصوص ذخیره، بدهی احتمالی یا دارایی احتمالی مربوط به دعاوی له یا علیه واحد گزارشگر ممکن است به موقعیت واحد گزارشگر لطمه‌ای جدی وارد کند. در چنین مواردی، لازم نیست واحد گزارشگر اطلاعات یاد شده را افشا کند، اما باید ماهیت کلی این دعاوی را همراه با دلیل عدم افشای اطلاعات بیان کند.

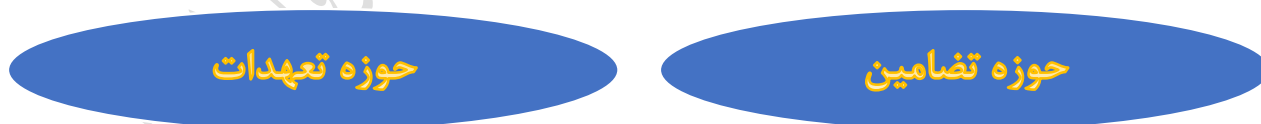
بدهی عمومی از منظر ریسک مالی (مایتلند اسمیت، ۲۰۰۹)

۳. بدهی های پنهان قابل احصاء توسط مرکز مدیریت بدهی ها :

۴. نقش اداره حسابرسی داخلی و بررسی های ویژه در کشف بدهی های احتمالی

احتمالی	قطعی	قطعی صراحت
تعهدات ناشی از : - تضمین انواع اوراق قرضه منتشره توسط دولت و واحدهای بخش عمومی - تضمین کلی انواع وام مسکن، وام های دانشجویی، کشاورزی و کسب و کارهای کوچک توسط دولت	- بدهی های حاکمیتی مانند اوراق قرضه و وام ها - تعهدات ناشی از مصوبات بودجه مانند حقوق کارکنان	صریح (طبق قانون با قرارداد)

- طرح های بیمه دولتی		
تعهدات ناشی از : - نکول تعهدات در بازپرداخت اصل و هزینه های مالی اوراق مشارکت واحدهای بخش که توسط دولت تضمین نشده اند - کسری صندوق های بازنشستگی یا بیمه ای که تحت ضمانت دولت نیستند - ناتوانی بانک مرکزی در ایفای تعهداتش - کمک مالی جهت احیای صنایع بخش خصوصی - جبران خسارت حاصل از آسیب های محیطی، بلایای طبیعی و جنگ	- هزینه های مستمر پروژه های سرمایه ای بخش عمومی - تامین مالی طرح های تامین اجتماعی، بازنشستگی یا مزایای درمانی اگر قانونا بر عهده دولت نباشد، تعهد ضمنی محسوب می شود	ضمنی (تعهدات مورد انتظار بواسطه انتظارات عمومی با فشارهای سیاسی)

تضمین نامه :

عنوان موضوع تضمین	شرح تضمین	تاریخ صدور	مبلغ اصل تسهیلات	ذینفع تضمین	شناسه یکتای تضمین	مبلغ سقف تضمین	نام مدیون اصلی	شناسه ملی مدیون اصلی
حوادث غیرمرتبه	تضمین تسهیلات به صندوق بیمه کشاورزی در اجرای بند ۲ تبصره ۳ قانون بودجه سال ۱۴۰۰ و بند (ث) ماده ۳۳ قانون برنامه ششم توسعه	۱۴۰۳/۰۸	۱.۸۰۲۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰	بانک کشاورزی	۹۹۱۶۳۰۹۹۴۰	۱.۸۰۲۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰	صندوق بیمه کشاورزی	۱۰۱۰۱۰۲۸۵۵۷

تعهدنامه :

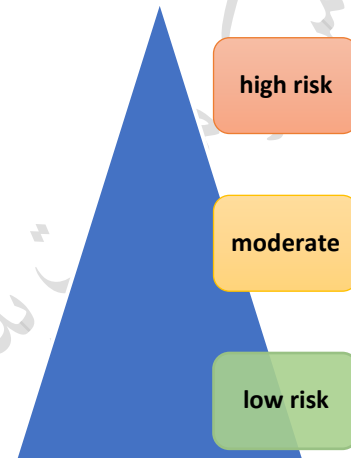
عنوان تعهد	شرح تعهد	ذینفع تعهدنامه	تاریخ صدور	مبلغ سقف تعهد	دستگاه متقاضی	شناسه یکتای تعهدنامه
*	*	*	*	*	*	*

روش‌های شناسایی ریسک بدهی‌های احتمالی ناشی از تضامین/تعهدات :

۱. ریسک ناشی از بااهمیت بودن مبلغ اصل و یا سقف تضامین/تعهدات :

روش‌های تفکیک طبقات ریسک :

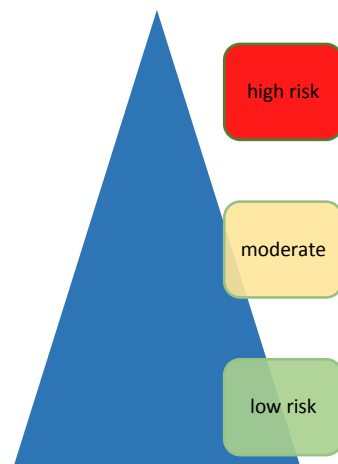
۱. بهترین مبنا برای تفکیک تضامین از حیث بزرگ بودن مبلغ، در همکاری با اداره ریسک میسر خواهد شد.
۲. پیدا کردن نقاط چارک اول و سوم روی نمودار توزیع نرمال

۲. ریسک ناشی از تاریخ صدور ضمانت‌نامه/تعهدنامه:

روش تفکیک طبقات ریسک :

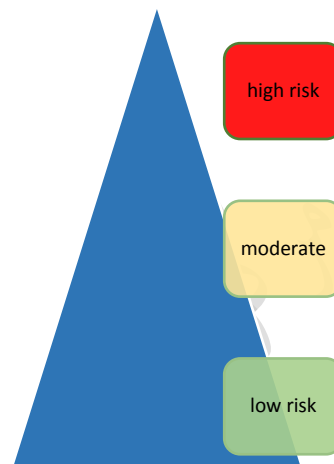
- بیشتر از ۴ سال
 - بین ۲ تا ۴ سال
 - کمتر از ۲ سال
- اظهارنظر اداره ریسک

۳. ریسک ناشی از عنوان تضمین/تعهد(موضوع ایجاد دین بر ذمه دولت):

روش تفکیک طبقات ریسک :

- قیمت گذاری دستوری در خصوص سیاست های حمایتی در رابطه با کالاهای اساسی
- مصوبات حمایتی از سایر اقشار
- سایر موضوعات

کدگذاری و تلفیق مبانی ریسک :

همانطور که اشاره کردیم، هر شناسه تضمین/تعهد از ۳ رویکرد، حاوی ریسک در ۳ طبقه می باشد که با تلفیق این رویکردها به ۲۷ حالت خواهیم رسید :

HHH	HHM	HHL	HMH	HMM	HML	HLH	HLM	HLL
MHH	MHM	MHL	MMH	MMM	MML	MLH	ML	MLL
LHH	LHM	LHL	LMH	LMM	LML	LLH	LLM	LLL

پراکندگی ریسک تضامین

● مبلغ ● موضوع ● تاریخ

